

explorador

És possible governar amb idees d'esquerra a Colòmbia?

vista prèvia >

La victòria històrica de Gustavo Petro a les eleccions colombianes ha fet possible el primer govern d'esquerres del país. Aquest fet comporta uns desafiaments d'alta volada per al president: des de l'ancoratge constitucional de la seva proposta després de dècades de governs conservadors, la demostració de la seva viabilitat o la destresa a la governança. Un repte majúscul perquè aquesta victòria històrica no sigui foc d'encenalls.

Héctor Riveros Serrato

Advocat constitucionalista i analista polític. Professor de la Universidad Externado de Colombia. Exdirector de l'Institut de Pensament Liberal.

Gustavo Petro (1960), un exguerriller que professa una doctrina d'esquerra tradicional, va resultar elegit el juliol del 2022 president de Colòmbia per una mica més de la meitat dels votants que van participar a l'elecció. Va derrotar una mena d'*outsider*, que en realitat no importava d'on provenia, i que complia la consigna d'aquella altra meitat d'electors: qualsevol menys Petro.

El resultat de l'elecció va marcar una fita a la història de Colòmbia: per primera vegada s'elegia un govern d'esquerres, després de gairebé dos-cents anys d'eleccions, interrompudes per períodes molt breus, fet que suposa un canvi de paradigma que es veurà si el sistema és capaç d'as-similar, permetre que es desenvolupi i sotmetre, novament, a l'examen electoral d'aquí a quatre anys.

Els que van guanyar

Petro s'identifica com a revolucionari, en el sentit més clàssic d'aquells que qüestionen el capitalisme com a generador de benestar, alhora que accepta els principis de l'organització de l'estat liberal i es proclama

com a promotor i defensor de la Constitució colombiana adoptada el 1991, a l'albada de l'acord que va permetre la desmobilització del grup insurgent a què va pertànyer.

Va liderar una amplíssima i heterogènia coalició —figura a la que tampoc no està acostumada la política a Colòmbia— conformada pels més variats sectors d'esquerra tradicional, des de reductes comunistes fins a socialdemòcrates moderats i un estès conjunt plural d'organitzacions socials que agrupen activistes de causes que d'alguna manera han substituït els partits a l'acció política.

Els sectors que van donar suport originalment a la seva elecció van aconseguir aproximadament el 30% dels escons del legislatiu, cosa que l'obliga —per governar— a ampliar la coalició amb sectors de centre, i fins i tot de centre dreta, de partits tradicionals als quals ha combatut.

Aquestes tres condicions: a) ser un «revolucionari constitucionalista»; b) la de comandar una ansiosa, heterogènia i ambiciosa demanda de canvi; i c) la de no comptar amb les

majories parlamentàries suficients, el posen en una mena de tall de navalla per demostrar que és possible un projecte «revolucionari» dins del marc de la constitució i que es pot fer un «canvi» significatiu sense que impliqui ruptura amb l'ordre establert.

Aquest repte del president Petro és, paradoxalment, el mateix de tot el sistema institucional i dels defensors de l'estatu quo: provar que la democràcia és prou pluralista per permetre que hi hagi un govern que, dins dels límits constitucionals, promogui idees diferents.

En les dues darreres dècades, alguns països d'Amèrica Llatina han aconseguit superar la prova i diversos han fracassat en l'intent. A Veneçuela i Nicaragua, els que van comandar l'experiment van decidir trencar l'ordre constitucional; a Perú, Bolívia i Equador es mantenen a flor d'aigua, mentre que a Argentina, Mèxic, Uruguai i Xile ha resultat possible.

Ara bé, és clar que una cosa és aconseguir que els processos es portin raonablement dins d'un ordre

La diferència entre esquerra i dreta és la manera com es dirigeix l'economia i com es proveeixen els béns i serveis públics

constitucional acceptat majoritàriament, i una altra de molt diferent és si el resultat en termes de benestar ha estat positiu o negatiu per a la població. Aquesta és una altra valoració.

La diferència entre uns i altres

Si l'esquerra democràtica accepta els principis de les democràcies liberals, com els accepta Gustavo Petro, amb totes les arestes de reconeixement i protecció de drets humans, de garanties institucionals a partir de la clàssica separació de poders i del respecte pels processos electorals, la pregunta és, què és el que diferencia l'esquerra de la dreta?

La resposta és senzilla, i en el cas de Petro encara més. La diferència entre esquerra i dreta és la manera com es dirigeix l'economia i com es proveeixen els béns i serveis públics.

El president de Colòmbia és un economista que fustiga la idea del mercat com a regulador del procés productiu, crític a ultrança del neoli-

beralisme, i convençut que l'Estat ha d'estar pràcticament a tot arreu, no només com a regulador o controlador, sinó com a agent econòmic directe.

Colòmbia va acollir disciplinadament, durant gairebé 35 anys, una idea diferent, la que resumia l'expresident Juan Manuel Santos (1951) i que atribuïa a la tercera via de l'anglès Tony Blair (1953), que havia d'haver mercat fins on fos possible, i estat —només— on fos necessari. Per això l'elecció de Petro significa un canvi profund, que difícilment resultarà indolor.

Des del govern del president liberal Virgili Barco (1921), que va governar entre 1986 i 1990, es van abandonar les teories keynesianes i cepalines que van primar en els temps del denominat Front Nacional (1960-1982) i es va avançar en un procés de privatització d'empreses públiques, desregulació de l'economia, obertura econòmica i permissió que el sector privat coparticipés en la provisió de béns i serveis públics.

Aquest procés ha tingut èxit en l'ampliació de cobertures en matè-

ries d'accés a la salut; de serveis públics a les llars, com són l'energia elèctrica i l'aigua potable; de desenvolupament de sectors com el portuari i la infraestructura viària, però ha produït enormes disparitats en termes regionals i sectors poblacionals que no accedeixen als beneficis que en zones urbanes semblen innegables.

Al mateix temps, amb el desenvolupament d'aquest model va créixer un sistema financer vigorós, però que també deixa fora amplis sectors de la població, van sorgir forts grups empresarials associats a la prestació de serveis públics i l'explotació de negocis relacionats amb béns estatals per mitjà de les concessions o llicències, tot encoratjat per una classe tecnòcrata sobreixint que va ocupar tots els llocs a les agències econòmiques, incloent-hi el Banc Central.

Simultàniament, l'economia colombiana va créixer de la mà de l'explotació i l'exportació de *commodities* com el petroli i el carbó, que han experimentat diverses èpoques de bonança de preus internacionals i que han sostingut un exercici

Petro ha sumat la causa de la lluita contra el canvi climàtic i ha concentrat les seves crítiques a l'economia extractivista

macroeconòmic raonablement bo, que fins i tot va permetre disminuir índexs de pobresa, encara que, això sí, augmentant la desigualtat mesurada pel coeficient Gini fins a nivells d'entre els pitjors de la regió.

Des que Gustau Petro es va reincorporar a la vida civil, ha fet la seva carrera política qüestionant els beneficis d'aquest model. Considera que drets com el de la salut i la seguretat social es van convertir en negocis, i que la sortida de l'Estat de la prestació de determinats serveis els va convertir en inassolibles per a amplis sectors de la població.

A aquesta controvèrsia clàssica entre els sectors de la banda dreta de l'espectre polític i els de la banda esquerra, Petro va sumar la causa de la lluita contra el canvi climàtic i va concentrar les seves crítiques a l'economia extractiva, que en un país com Colòmbia representa almenys el 60% de les exportacions. Tot això sumat acaba convertit en un enorme desafiament a les receptes de l'ortodòxia econòmica.

Amb aquest panorama, cada dia del «govern del canvi» —com els agrada

anomenar-se— serà una batalla ideològica, doctrinària i, és clar, política, de mesura de forces entre una concepció econòmica i l'altra.

Per a Petro és una coincidència molt desafortunada que l'inici del seu govern convisqui amb un escenari de crisi mundial producte de múltiples factors que auguren una recessió mundial i l'afectació amb factors com la devaluació i la inflació que serviran perquè els seus crítics arrenquin amb avantatge i puguin atribuir a les seves polítiques els efectes negatius atribuïbles a la invasió russa a Ucraïna, les cuades de la pandèmia de la Covid-19 i la turbulència universal.

La governabilitat

Com es planteja la batalla política en aquest context? Vet aquí la clau. D'una banda, hi ha l'exercici legítim de l'oposició i de la contradicció a les polítiques públiques del govern, i de l'altre, traspasant una línia tènue, el sabotatge sistemàtic i coordinat de diversos factors de poder que conflueixen en la defensa dels interessos que es posen en joc amb el canvi de les polítiques que proposa Gustavo Petro.

Com ja s'ha indicat, al llarg de les tres dècades de desenvolupament del model qüestionat, ple de bondats i de defectes, van créixer empreses que executen obres civils; administren estalvis de pensions; presten serveis de salut i administren els seus recursos; presten serveis públics d'electricitat, telefonia, neteja, aigua potable, internet; exploten hidrocarburs i mineria; els bancs i les asseguradores s'han enfortit, i una llarga llista de més exemples, es va formar alhora una elit intel·lectual lligada a aquell model que ocupa càrrecs públics, dirigeix les universitats privades, té centres de pensament i influeix en la formació de l'opinió pública a través de mitjans de comunicació tradicionals i de xarxes socials.

Tots ells es resisteixen al «canvi de model» i usen els instruments que tenen a la mà per fer-ho, un dels quals són els partits polítics amb representació al Congrés i que els han promogut en el passat recent.

Per la seva banda, el govern compta amb una base del 30% del Congrés, una coalició feble, però coalició al cap i a la fi, amb què completa la majoria parlamentària i confia a tenir

Colòmbia és un país fortament afligit per la violència causada per múltiples factors, entre els quals el narcotràfic, que ha marcat la vida institucional

suport ciutadà i mobilització a partir de l'àmplia base d'organitzacions socials que han confluït al Pacto Histórico que lidera el president Petro.

Aquesta darrera variable, la del suport ciutadà, sempre és incerta. Els crítics del govern creuen que, com ha passat a Xile amb el govern d'esquerra que presideix Gabriel Boric (1986), s'esvairà en la mesura que no millorin les condicions econòmiques i socials de la població.

Al govern confien que, amb l'augment de subsidis directes que començaran a distribuir-se aviat amb la justificació de combatre la pobresa, aquest suport fins i tot creixerà i estan segurs que tenen una base sòlida conformada per sectors socials tradicionalment exclosos del sistema polític i que ara se senten part dels que prenen les decisions. És el govern de «*los nadies*», com proclama la primera vicepresidenta negra Francia Márquez (1981), una extreballadora del servei domèstic, mare soltera, activista contra la mineria i supervivent a dos atemptats que reforça aquest relat que, sens dubte, va aportar molt al triomf final d'aquest grup d'esquerres.

Els contrapesos

Colòmbia és un país fortament afligit per la violència causada per múltiples factors, entre ells el narcotràfic que ha marcat la vida institucional els mateixos 30 anys de l'època històrica que s'ha comentat. El seu sistema polític està impregnat de clientelisme i la corrupció, i tot i això ha conservat una dinàmica de respecte per les regles institucionals i per una Constitució que gaudeix d'un alt grau de legitimitat.

Un sector representatiu de la ciutadania desconfia del fet que el president Petro s'atingui al marc constitucional. Durant la campanya electoral es van difondre rumors que li atribuïen l'interès de perpetuar-se al poder tot i que està prohibida la reelecció presidencial, i sempre es va esmentar l'exemple d'Hugo Chávez (1954-2013) per generar por a la possible elecció.

La veritat és que Colòmbia té un sistema institucional complex en què si bé el president concentra una part molt important del poder, també ho és que hi ha un sistema de controls judicials i polítics que ha operat eficientment.

Com ja s'ha dit, el govern no té la majoria al Congrés, cosa que l'obliga a negociar les seves polítiques essencials, fins i tot a l'interior del seu gabinet on hi ha representades les tendències polítiques heterogènies que conformen la seva coalició. De fet, les agències on es defineix la política econòmica estan totes ocupades per funcionaris que no militaven originalment al Pacto Histórico, el partit que ha portat Gustavo Petro a la Presidència.

A més a més, el poder judicial gaudeix d'una reconeguda independència i ha guanyat espai significatiu a partir de l'adopció de la constitució actualment vigent, que atorga instruments que a la pràctica permeten als jutges impartir ordres per protegir drets fonamentals que es trobin vulnerats o amenaçats i de prendre una altra sèrie de decisions, inclosa l'exclusió de l'ordenament jurídic de lleis o d'actes administratius i normes reguladores a instància de qualsevol ciutadà que consideri que s'està transgredint la Constitució.

El President no ha donat senyals de voler recórrer el camí que han recorregut altres governs al món cap

La «lluita contra la fam» és com ha anomenat el govern els seus programes de combat a la pobresa extrema

al que es coneix com a democràcies il·liberals, i en qualsevol cas la fortalesa institucional i el grau d'independència dels qui participen del sistema de controls permeten confiar que el sistema és prou immune a intents d'autoritarisme.

Els resultats esperats

Colòmbia enfronta tres problemes que semblen endèmics, respecte dels quals sempre hi ha expectativa que els governs solucionin i, encara que hi ha hagut alguns avenços en les darreres dècades, semblen irresolubles.

Petro ha decidit fer èmfasi en el combat a la violència i la lluita contra la pobresa, però el seu discurs públic, especialment als escenaris internacionals, posa en primer lloc el combat al canvi climàtic, que genera una agra controvèrsia política atès l'alt grau de dependència de l'economia colombiana de les exportacions de petroli i carbó.

La «pau total» ha estat triada pel govern com a bandera. Aquesta proposta s'emmarca en el debat en

què està sumida la societat colombiana de fa diversos anys com a conseqüència de l'acord que va permetre la desmobilització de la guerrilla de les Fuerzas Armadas Revolucionarias de Colombia (FARC), el qual va ser rebutjat per la majoria dels votants a un plebiscit del 2016. Malgrat això, va ser aprovat pel Congrés, amb algunes modificacions, i posat en marxa, tot i que amb enorme resistència del govern anterior d'Iván Duque (1976).

Es tracta d'una aposta governamental arriscada que busca avançar les negociacions de reincorporació de grups guerrillers encara actius i amb centenars d'organitzacions armades il·legals associades a economies il·legals que imposen microordres territorials i altes taxes de violència homicida en aquests llocs.

El govern confia a trobar prou incentius en matèria de beneficis jurídics per aconseguir desestructurar aquestes bandes criminals i de construir un acord polític amb la guerrilla de l'Ejército de Liberación Nacional (ELN), que té una llarga tradició i els reductes de dissidències de les FARC que no van signar

l'acord original o que van tornar a la clandestinitat amb l'argument que el govern anterior, en conjunt amb el govern dels EUA, els volien entrapar per aconseguir la seva extradició a aquest país per ser processats per narcotràfic.

La «pau total» trobarà dificultats polítiques, jurídiques i pràctiques. No hi haurà unitat a la coalició de govern per acordar les condicions de reincorporació dels uns i dels altres. Hi haurà un enorme debat constitucional sobre la possibilitat d'atorgar uns beneficis determinats als que han comès «delictes comuns» i no aquelles conductes considerades «polítiques». Finalment, el govern queda sotmès a la voluntat de les estructures armades que, si bé han manifestat la intenció d'atendre la crida governamental, no han donat senyals de voler abandonar els negocis il·legals.

La «lluita contra la fam», que és la manera com ha anomenat el govern els seus programes de combat a la pobresa extrema, que després de la pandèmia s'acosta al 20% de la població, tindrà un camí menys enrevessat.

A més de les causes mediambientals, el Pacto Histórico agencia i representa el que podríem anomenar l'agenda contemporània, amb la lluita per l'equitat de gènere en primer lloc

És una política que genera majors nivells de consens a la societat, i el govern té clar que estarà basada fonamentalment en la concessió de subsidis en diners a la població més pobre i la seva implementació es farà amb diverses experiències exitoses executades al país que han aconseguit focalitzar adequadament als beneficiaris i, amb l'ajuda del sistema financer, irrigar els diners de manera molt eficient.

Aquest programa, com ho va ser el de «Bolsa Família» posat en marxa pel primer govern de Lula Da Silva (1945) al Brasil el 2003, servirà, segurament, per mostrar resultats ràpids en la reducció dels índexs de pobresa, mantindrà el suport ciutadà a la gestió governamental, encara que hi hagi discussió sobre la seva sostenibilitat per raons fiscals.

Hi ha un assumpte de representació i inclusió pel que fa a la gran diversitat de causes que lideren les organitzacions socials que es van unir al voltant del Pacto Histórico. Respondre a llurs expectatives serà més difícil. No obstant això, una part quedarà satisfeta si el govern

posa, com ho ha fet, en primer lloc a l'agenda el tema ambiental i allò que se'n deriva, com la crítica a l'economia extractivista, la protecció animal, la cura de les fonts d'aigua... temes tots promoguts per col·lectius de joves, alineats aquests amb el President Gustavo Petro.

A més de les causes mediambientals, el Pacto Histórico agencia i representa el que podríem anomenar l'agenda contemporània, amb la lluita per l'equitat de gènere en primer lloc, la qual Petro simbolitza en un gabinet paritari i en un reclam de garantir unes condicions d'igualtat entre homes i dones als escenaris laborals i en el reconeixement de l'economia de la cura, per així rescabalar i revertir l'assignació a les dones del paper a la protecció d'infants i persones de la tercera edat o en situació de discapacitat, que per això han de sacrificar el seu propi projecte de vida.

El que s'hi juga

El desenvolupament de la gestió del govern Petro és una prova de foc per al sistema polític colombià.

En primer lloc, com ja s'ha dit, servirà per demostrar si és en realitat prou pluralista com per permetre el desenvolupament normal d'un govern que clarament desafia els paradigmes de les polítiques públiques que han imperat a les darreres tres dècades.

En segon lloc, posa a prova l'eficiència dels governs d'esquerra, que han estat qüestionats a la regió per la dificultat per aconseguir resultats. El mateix Petro va experimentar un escrutini a fons de la seva gestió quan va exercir com a alcalde de la ciutat de Bogotà.

En tercer lloc, mesurarà la capacitat del president de construir condicions de governabilitat en un entorn complex i amb diversos factors en contra.

En quart lloc, demostrarà si, amb el suport de la gestió governamental, el Pacto Histórico aconsegueix constituir-se en un partit polític fort que sigui protagonista de la política colombiana en un futur immediat, o si és un grup que depèn de la fortalesa i la capacitat política de Gustavo Petro. En el fons, el que està en joc és la solidesa i maduresa de la democràcia colombiana. ■